

Türkiye Korkularını Aşmak Zorunda

Stephen Kinzer

Dünyanın en çeşitli ve çok katmanlı ülkelerinden birini keşfederek mutlulukla dolu yıllar geçirdiğim Türkiye’de yeniden olmak harika. Elbette, bu ülkenin karşı karşıya bulunduğu çok önemli bir soruna ilişkin bu önemli toplantıya katılmam için beni buraya getiren Liberal Düşünce Topluluğu’na müteşekkirim. Fakat umarım, zamanımın bir kısmını İstanbul’un güzelliklerini yaşamam için kullandığım için bağışlanabilirim. Özellikle, her zaman olduğu gibi, en sevdiğim meyhanelerden birinde bir akşam geçirmek için çok zevk verici bir fırsattı.

Meyhaneleri seviyorum, çünkü farklı mezeleleriyle, Türkiye’nin muhteşem çeşitliliği, tadını çıkarmak isteyen herkes için masanın üstüne yayılıyor. Kebaplar ve etten yapılan diğer mezeler, Orta Asya bozkırlarından bin yıl önce Anadolu’ya göç eden Türk boylarını hatırlatıyor. Arabistan’dan humus, Kafkaslardan Çerkez tavuğu, Arnavutluk’tan Arnavut ciğeri, Karadeniz kıyılarındaki köylerden mısır unuyla kızartılmış peynir de orada. Sonra taçlanmış güzellik, deniz ürünü gelir, o da günümüz Türkiye’sinin Ege kıyılarındaki yemek yapma sanatını yüzyıllar boyunca ortaya koyan Yunanlardan bir hediyedir.

Bu masa bir Türkiye mikro-kozmosudur. Olağanüstü zengin bir tecrübedir, fakat onun sırlarını keşfetmek son derece zaman alır. Bir meyhanedeki müşteriler, bütün Türker gibi,

sürekli değişen bir mozaikle, bir temadaki sonsuz çeşitlemelerle karşı karşıya gelirler. Onun tam etkisi bir senfoninin etkisiyle, yani onun melodilerin, farklı ritimlerin kusursuz bütünlüğünü, yetkinliğin ışıltılarını, bütün hepsini bir kemer gibi taşıyan yapısıyla karşılaştırılabilir. Bu, Türkiye’yi böylesine heyecan verici kılan ve onu bu kadar büyük bir potansiyelle dolduran çeşitliliğin aynısıdır.

Fakat işte bu çeşitlilik fikrinde yönetici yerleşikleri dehşete düşüren bir şeyler vardır. Çeşitlilik fikri, Cumhuriyetin kurulmuş olduğu 1923 yılından beri Türk yöneticileri pençesine almış olan derin bir güvensizliği, günümüzde Türkiye’nin modern dünyada uygun bir yer almasını engelleyen bir güvensizliği tetiklemektedir. Birçok Türk lider, Birleşik Devletleri dünya liderliğine götüren bu çeşitlilik gerçeğini, ve çeşitlilikle ilgili hoşgörü fikrini görmezlikten gelmeyi tercih etmektedir. Onlar Birleşik Devletler yerine, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerin tecrübelerine bakarak, Türk ulusunun, kimlik zenginliğini, ne pahasına olursa olsun inkar etmekte ve onda herkes sanki aynı geçmiş, aynı idealleri, aynı dini ve siyasi ilkeleri paylaşıyorlarmış gibi davranmaktadırlar.

Bir meyhanedeki akşam yemeğinin diğer bir yönü bana Türkiye’nin büyük dilemmasının bir simgesi gibi görünmektedir. Her meze, küçük bir tepside gelir ve her biri

kendi lezzetlerini sunar. Onların, ana yemeğe götüren iştah açıcılar olduğu varsayılır, ama ana yemek sık sık, tıpkı Türkiye'nin inanılan büyük kaderi gibi, asla somutlaştırılmaz. Hiç kimse bundan şikayet etmez, çünkü meze yemek ve rakı içmek bizzat kendileri bakımından yüksek hazlardır. Bu yol o kadar mutluluk vericidir ki, bir yere varma fikri az çok kutsal bir şeye saygısızlık gibi görünür. Meyhane kültürü, Türkiye'nin kendisi gibi, son derece farklı insanların mirasının bir karışımı olduğu için neredeyse sonsuz olasılıklar sunar. İnsanları konuşmaya teşvik eder ve dostluğu derinleştirir, fakat yemek menüden sipariş edilmek yerine bir garson tarafından kendiliğinden getirildiği için hiç kimseye çekici gelmeyen tabakların geriye çevrilmesi dışında hiçbir eylem, hiçbir karar, hiçbir tercih gerektirmez. Bir meyhanede dünyayı ya içeri davet edebilirsiniz ya da dünyayı dışarıda bırakabilirsiniz. Türkler en bilgece yolun hangisi olduğuna hala karar vermemişlerdir.

Benim Türkçe'deki favori sözcüğüm "istiklal"dir. Sözlükler onun "independence" (bağımsızlık) anlamına geldiğini söyler ve yalnız bu kadarı onun herhangi bir dilde onur verici bir yer edinmesi için yeterlidir. İstiklal Türkiye'de özel bir anlama sahiptir, çünkü Türkiye o kadar çok şeyde bağımsızlaşmak için mücadele veriyor ki. Türkiye otokratik mirasından kurtulup bağımsızlaşmak istiyor, dünyanın siyasi anadoğrultusu dışındaki pozisyonundan kurtulup bağımsızlaşmak istiyor, korkunç Türk stereotipinden ve bu streotipin beslediği sürgünlükten kurtulup bağımsızlaşmak istiyor. Hepsinden önemlisi, kendi korkularından- özgürlük korkusu, dış dünya korkusu ve kendisine ilişkin korkusu- kendini özgürleştirmeye çalışıyor.

İstiklal kelimesini aklı, Türkiye'nin en büyüleyici bulvarını, İstiklal Caddesini getirdiği için de seviyorum. İstiklal Caddesi yalnız İstanbul'un değil, Türk ulusunun da çarpan kalbidir. Oraya ne zaman gidersem gideyim,

Türkiye'ye ilişkin şüphelerden etkilenmiş olduğumu hissediyorum. İstanbul, ülkenin her tarafından milyonlarca göçmeni çektiği için, bu cadde nihai eritme potasıdır. Bu cadde mükemmel bir biçimde isimlendirilmiştir, çünkü onun insan panoramaları Türkiye'nin klostrofobik taşralılıktan kurtulup bağımsızlaşma isteğini ve insanların kendilerini özgürce ve korkusuz biçimde ifade etmeye izin vermeye yönelik arzusunu yansıtıyor.

Kemal Atatürk kurmuş olduğu ulusun hale geldiğini görmek için dönebilseydi, onun bu kadar mesafe almış olmasından, hiç şüphesiz, hayrete düşerdi. Kerpiçten köyler hareketli şehirler, keçi yolları otoyollar haline gelmiştir. En uzak bölgelerde bile, üniversiteler ve devlet hastaneleri kurulmuştur. Türk şirketleri bütün dünyada para kazanmaktadır. Her yıl, binlerce genç erkek ve kız yurt dışındaki öğrenim dönemlerini tamamlayıp yurtlarına dönmektedir. İnsanlar demokrasi ve insan hakları ideallerini cisimleştiren bir ulus inşa etmeye son derece isteklidirler.

Ancak, yönetici elitler bu yeni ulusu kucaklamayı, hatta onun varlığını kabul etmeyi bile reddetmektedirler. Askeri komutanlar, savcılar, kucak köpeği gazete editörleri, keskin muhafazakar politikacılar, bu sert kadronun öteki üyeleri psikolojik olarak 1920'lerde takılıp kalmışlardır. Onlar Türkiye'nin bütün sınırlarından, daha kötüsü, ülkenin bizzat kendi içinden tehdit edildiğini düşünmektedirler. Bu ölümcül tehlikeden korunmak için, kendilerini ona karşı harekete geçmeye yükümlü saymaktadırlar. Onlar yalnızca, ülkelelerinin prangalarını kırıp özgürleşmesini ve Atatürk'ün rüyası olan demokrasiye doğru yürüyüşünü tamamlamasını isteyen aydın Türkleri umursamamakla kalmayıp, onlara yoğun baskı uygulayarak direnmektedirler.

Değişmeyen seçkinlerin istedikleriyle daha fazlasını isteyen Türkler arasındaki bu uyumsuzluk, bu çatışma modern Türkiye'de hayatın merkezi gerçeğidir. Bu gerçek ülke-

nin büyük ulusal dilemmasını oluşturur. Türkiye, bu dilemma az çok çözümlünceye kadar, özgürlüğe doğru küçük adımlar atan bir yarı-demokrasi olacak, kendi kaderini sadece yarıya yarıya gerçekleştirerek sonsuz bir tereddüt içinde, Araf'ta, yaşayacaktır.

Türklerin "devlet baba" şeklinde adlandırıldıkları mesafeli mevcudiyet Türk halkıyla temasını kaybetmiştir. Artık ortada olmayan bir ülkeyi idare etmeye çalışmakta, artık kendilerine yönelik kararları verebilecek insanlar adına kararlar almaktadır. Türkler her gün kendi kendilerine, neden onların Estonyalıların, Uruguaylıların ve Tayvanlıların yaptıkları şeyi yapmalarına, yani kendi geleceklerini biçimlendirmeye müsaade edilmiyor diye sormaktadırlar. Türkleri farklı kılan nedir? Niçin onların kendi kendilerini yönetmekle ilgili sorumluluklarına güvenilmesin? Onlar fazla dikkatsiz, fazla duygusal, fazla aptal mı? Onların gitgide daha çoğu bu soruları soruyor, hem de daha ısrarlı bir biçimde. Ebeveynlerini ve büyük anne-babalarını tatmin eden yanıtlar onları tatmin etmiyor. Atatürk'ün devrimci retorikinin etkisiyle, artık düşlerini gerçekleştirmek için sabırsızlanıyorlar. İlk kez onlara gerçekten erişmek üzereler. Bütün bunlardan çok farklı bir çağda şekillenmiş olan yönetici elitler için geriye kalan ise, çocuklarının artık büyümüş olduğu ve olgun yetişkinlerin ve olgun bir ulusun haklarını elde ettiği gerçeğiyle karşı karşıya olduğudur.

Türkiye kesinlikle zamanla değişecektir, ama bu zamana sahip değildir. 21. yüzyılın başlangıcında, ulusların hayatında sık sık karşılaşılmayan bir fırsat sunulmuştur. Neredeyse varolduğu bütün süre boyunca Türkiye, kenardaki bir ülke olmuştur. Avrupa'nın uzak bir köşesinde, Asya'nın uzak bir kıyısında, aslında Ortadoğu'da, Balkanlarda ve Kafkasya'da olmayan ama oralara yakın bir ülke. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ve yeni bir dünya jeopolitiğinin doğuşunun ardından,

Türkiye kendini, birdenbire, herhangi bir şeyin kenarında değil fakat dünyanın tam ortasında bulmuştur. Avrupa ile Asya arasındaki ayrım, yani doğunun varsayımsal barbarlarına karşı üstünlüklerini tanımlayacak yollar arayan Avrupalıların suni yapısı çökmüştür. Bugün Avrasya'nın tek bir mevcudiyet olduğu anlaşılmıştır ve yeni yüzyılın büyük çıkışlarından birisi de uzun süredir bu mevcudiyeti bölmüş olan gelişmenin ve algılayışın önündeki engelleri yıkmak olacaktır.

Türkiye coğrafi, kültürel ve tarihi olarak bu yeni doğan dünyada bir başrol oyuncusu olacak ideal bir yerdedir. Fakat değişimin böyle bir belirleyici faili haline gelmesi için, kendisini değiştirmelidir. Bunu hemen yapmadığı takdirde, büyük bir fırsatı kaybedecektir. 21. yüzyılın ikinci yarısı civarında Türkiye, Fas'tan Makedonya ve Malezya'ya kadar İslam ülkeleri ve Balkanların, Ortadoğu'nun ve Kafkasya'nın sıkıntılar içinde kıvranan ulusları için bir model olarak hizmet edecek ölçüde siyasi ve sosyal olarak gelişecektir. Bununla birlikte, bu tarih, çok geç olacaktır. Bu ülkeler başka modeller bulmak zorunda oldukları için, belki çok daha az pozitif modeller arzulayacaklardır. Bu sadece Türkiye ve Türk halkı için değil, aynı zaman da dünya için de hesaplanamaz bir kayıp olacaktır.

Türkiye, kendi tarihi içinde kendi kendini sağlam bir biçimde inceleme dönemine giriyor. Çok uzun süredir değişime direnmektedir. Türkler nesiller boyunca istikrar adına yapılan hiçbir fedakarlığın fazlasıyla zahmetli olmadığını söyleyen liderlerine katılmışlardır. Fakat artık buna inanmıyorlar. Ülkelerini modern bir demokrasiye dönüştürmeyi başarırlarsa, daha önce olduklarından bile mutlu ve zengin hale geleceklerdir. Bu onları geliştirmekte olan dünya için eşsiz bir model, barış ve özgürlük için çalışan bütün herkesin paha biçilmez bir müttefiki yapacaktır.

Çeviren: Melih Yürüşen